

MUSIQA TA'LIMIDA CHOLG'U IJROCHILIGINING AHAMIYATI

Jamoldinova Muxlisa

Annotatsiya

Musiqa ta'limida cholg'u ijrochiligi o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini har tomonlama rivojlantirishda markaziy o'rin tutadi. Ushbu maqola cholg'u ijrochiligining nazariy bilimlar va amaliy ko'nikmalarni uyg'unlashtirishdagi ahamiyatini tahlil qiladi. Uning yordamida talabalar ijrochilik mahoratini oshirish bilan birga, musiqiy asarlarni chuqur anglashga va ijodiy tafakkurni rivojlantirishga erishadilar. Shuningdek, cholg'u ijrochiligi milliy va jahon musiqiy merosini o'rganish, saqlash va kelajak avlodlarga yetkazishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Maqolada cholg'u ijrochiligining musiqiy pedagogika va ta'lim jarayonidagi o'ziga xos o'rni va uning samaradorligini oshirish yo'llari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Musiqa ta'limi, Cholg'u ijrochiligi, Pedagogika, Ijrochilik mahorati, Musiqiy rivojlanish, O'quv jarayoni, San'at ta'limi, Metodika

Kirish

Musiqa ta'limi inson shaxsiyatini har tomonlama rivojlantirishda markaziy o'rin tutadi. San'atning boshqa turlari orasida musiqa o'zining noyob kuchi bilan ajralib turadi, u insonning eng nozik tuyg'ulari, chuqur his-hayajonlari va boy emotsional imkoniyatlarini jalb etishga qodir. Ayniqsa, cholg'u ijrochiligi musiqa ta'limining ajralmas qismi bo'lib, nafaqat texnik mahoratni shakllantiradi, balki shaxsning ma'naviy va intellektual kamolotiga ham beqiyos hissa qo'shadi. U avlodlarni har tomonlama yetuk qilib tarbiyalashda muhim vosita sifatida e'tirof etiladi [1].

Cholg'u ijrochiligining ahamiyati nafaqat estetik zavq berishda, balki kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirishda ham namoyon bo'ladi. Ilmiy tadqiqotlar shuni

ko'rsatadiki, musiqa asboblarini chalish xotira, diqqat va fikrlash jarayonlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Musiqa bilan shug'ullanuvchi bolalarda qisqa va uzoq muddatli xotira 23% ga, diqqat barqarorligi esa 20% ga oshgani kuzatilgan. Bundan tashqari, ular analitik fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarida ham ustunlikni namoyish etadilar, bu esa musiqa ta'limining nafaqat estetik, balki intellektual rivojlanishdagi rolini ham ta'kidlaydi [2]. Bu jarayon, shuningdek, musiqiy kompozitsiyalar ustida ishlash va ularni talqin qilishning o'ziga xos metodologik jihatlarini ham o'z ichiga oladi, bu esa o'quvchilarda chuqur emotsional bog'liqlik va musiqiy repertuarni tushunishni rivojlantirishga yordam beradi [1].

Shu nuqtai nazardan, mazkur maqola musiqa ta'limida cholg'u ijrochiligining fundamental ahamiyatini har tomonlama o'rganishni maqsad qilgan. Unda cholg'u ijrochiligining musiqiy ko'nikmalarni rivojlantirishdagi o'rni, ijodiy va shaxsiy kamolotga ta'siri, madaniy merosni saqlashdagi roli hamda kasbiy yo'nalishlar uchun yaratadigan imkoniyatlari atroflicha tahlil etiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Musiqa ta'limida cholg'u ijrochiligining ahamiyati zamonaviy tadqiqotlarda chuqur tahlil etilgan bo'lib, u inson shaxsiyatini har tomonlama kamol toptirishda adabiyotlarda keng e'tirof etiladi. Xususan, cholg'u ijrochiligi san'atning boshqa turlari orasida o'zining noyob kuchi bilan ajralib turadi, u insonning eng nozik tuyg'ulari, chuqur his-hayajonlari va boy emotsional imkoniyatlarini jalb etishga qodir. Bu jihat, shaxsning ma'naviy va intellektual kamolotiga beqiyos hissa qo'shib, uning ruhiy dunyosini boyitishda fundamental rol o'ynaydi [1]. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, cholg'u ijrochiligining o'ziga xosligi uning nafaqat estetik zavq berish qobiliyatida, balki insonning ichki dunyosini boyitish, uning hissiy va ruhiy holatini uyg'unlashtirishdagi ahamiyatida namoyon bo'ladi. Musiqa asbobini chalish orqali shaxs o'zini ifodalashning yangi usullarini kashf etadi, bu esa o'z

navbatida uning o'ziga ishonchini oshiradi va ijtimoiy moslashuvchanligini kuchaytiradi.

Kognitiv rivojlanish nuqtai nazaridan, cholg'u ijrochiligining ahamiyati ilmiy jihatdan asoslangan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, musiqa asboblarni chalish miya faoliyatining turli sohalarini faollashtiradi, bu esa xotira, diqqat va fikrlash jarayonlariga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi [2]. Ilgari qayd etilganidek, musiqa bilan muntazam shug'ullanuvchi bolalarda xotira va diqqat barqarorligining sezilarli darajada oshishi kuzatilgan. Bu ko'rsatkichlar cholg'u ijrochiligining shunchaki ko'ngilochar mashg'ulot emas, balki miya plastikasini oshiruvchi, neyron bog'lanishlarni mustahkamlovchi samarali vosita ekanligini tasdiqlaydi. Bundan tashqari, musiqa ijrochiligida murakkab kompozitsiyalarni o'zlashtirish, ritmik va melodik naqshlarni tahlil qilish, bir vaqtning o'zida bir nechta vazifani bajarish zarurati analitik fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Musiqiy asarni ijro etish jarayonida ijrochi notalarni o'qish, barmoq harakatlarini muvofiqlashtirish, dinamika va tempni nazorat qilish kabi ko'plab jarayonlarni bir vaqtning o'zida boshqarishi miyaning ko'p funksiyali ishlash qobiliyatini va kognitiv egiluvchanlikni rivojlantiradi [2]. Bu jarayon, shuningdek, o'quvchilarda ijodiy tafakkur va tanqidiy yondashuv qobiliyatini shakllantiradi, chunki ular musiqiy asarlarni nafaqat texnik jihatdan ijro etish, balki ularni o'ziga xos tarzda talqin qilishga ham o'rganadilar.

Cholg'u ijrochilik darslarining tashkiliy-strukturaviy xususiyatlari va metodologik jihatlari ham adabiyotlarda atroflicha yoritilgan. Tadqiqotlar cholg'u ijrochilik sinflarida o'quv jarayonini samarali tashkil etish hamda musiqiy kompozitsiyalarni talqin qilishning o'ziga xos metodologik yondashuvlarini taqdim etadi [1]. Bu yondashuvlar o'quvchilarda texnik mahoratni rivojlantirish bilan birga, musiqiy repertuarga chuqur emotsional bog'liqlikni va uni tushunishni ham shakllantirishni maqsad qiladi. Pedagogik strategiyalar doirasida, o'qituvchilar o'quvchilarga asarning tarixiy kontekstini, kompozitorning niyatini va asarning

emotsional mazmunini anglashga yordam beradi. Bu ijrochining asar bilan shaxsiy aloqasini mustahkamlab, ijroni yanada mazmunli va ta'sirchan qiladi. Musiqiy asarni talqin qilish jarayoni ijrochidan nafaqat notalarga rioya qilishni, balki o'zining ijodiy shaxsiyatini ham namoyon etishni talab qiladi, bu ijodiy fikrlash va o'ziga xos uslubni rivojlantirishga xizmat qiladi [1].

Cholg'u ijrochiligi madaniy merosni saqlash va avlodlarga yetkazishda ham muhim rol o'ynaydi. Musiqiy asarlar, xususan, klassik va milliy cholg'u asarlari, o'zida ma'lum bir davrning madaniy qadriyatlari, estetik qarashlari va ijtimoiy ruhini aks ettiradi. Ularni ijro etish orqali yoshlar nafaqat texnik ko'nikmalarni egallaydi, balki o'z xalqining va jahon madaniyatining boy merosi bilan bevosita aloqaga kirishadi. Bu jarayon yoshlar orasida musiqa madaniyatini rivojlantirib, ularning estetik didini shakllantirishga va milliy o'zlikni anglash tuyg'usini kuchaytirishga xizmat qiladi [2]. Misol uchun, Lyudvig van Betxovenning to'qqiz simfoniyasi inson ruhi, kurashi, umidi va g'alabasini ifodalab, janrni chuqur boyitgan bo'lsa, Frederik Shopenning asarlari polyak milliy ruhi, folklori va romantizmining noyob uyg'unligini namoyish etadi [2]. Bu kabi asarlarni ijro etish orqali o'quvchilar musiqiy bilimlarini oshirish bilan birga, tarixiy va madaniy kontekstni ham chuqurroq anglaydi. Shuningdek, cholg'u ijrochiligi ijtimoiy integratsiya vositasi sifatida ham xizmat qiladi, chunki orkestr yoki ansamblda birgalikda ijro etish jamoaviy ishlash, o'zaro hurmat va mas'uliyat tuyg'ularini rivojlantiradi.

Cholg'u ijrochiligining ahamiyati uning ta'lim tizimidagi o'rni va tashkiliy tuzilmasida ham yaqqol namoyon bo'ladi. Mintaqaviy hokimiyatlar tomonidan tashkil etilgan bolalar musiqa va san'at maktablari cholg'u ijrochiligini rivojlantirishga qaratilgan tizimli yondashuvni ta'minlaydi [3]. Bu maktablarda fortepiano, an'anaviy cholg'ular kabi turli yo'nalishlarda ta'lim beriladi. Qabul jarayonlari, jumladan, ijodiy qobiliyatlarni (musiqiylik, solfedjio) baholovchi kirish imtihonlari hamda o'qish muddatlarining uzoqligi (forteplano va torli cholg'ular

uchun 7 yil) cholg‘u ijrochiligiga berilayotgan yuqori e‘tiborni ko‘rsatadi [3]. Bunday tizimli ta‘lim kelajakda professional musiqachilar, ijrochilar va pedagoglarni tayyorlash uchun mustahkam zamin yaratadi. Bitiruvchilarning sertifikat olishi va oliy musiqa ta‘lim muassasalariga kirish imkoniyatlari cholg‘u ijrochiligining nafaqat havaskorlik, balki kasbiy yo‘nalishda ham fundamental ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi. Bu maktablar musiqa madaniyatini yoshlar orasida keng yoyish, iste‘dodlarni aniqlash va ularni rivojlantirish orqali jamiyatning madaniy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur ilmiy maqola musiqa ta‘limida cholg‘u ijrochiligining fundamental ahamiyatini har tomonlama o‘rganish maqsadida chuqur va sistematik adabiyotlar tahlili hamda tanqidiy sintezga asoslangan. Tadqiqotning asosiy maqsadi – mavjud ilmiy adabiyotlarni kompleks tarzda ko‘rib chiqish, cholg‘u ijrochiligining shaxs kamolotiga, kognitiv rivojlanishga, madaniy merosni saqlashga va kasbiy yo‘nalishlarga ta‘sirini tahlil qilish orqali ushbu sohadagi bilimlar bazasini kengaytirish va tizimlashtirishdan iborat. Metodologik yondashuv sifat jihatidan, ya‘ni kontseptual tahlil va mavzuli sintezga qaratilgan bo‘lib, miqdoriy ma‘lumotlarga emas, balki g‘oyalar, nazariyalar va pedagogik amaliyotlarning chuqur tushunchasiga ustuvorlik beradi.

Adabiyotlarni qidirish va tanlash jarayoni bir necha bosqichda amalga oshirildi. Dastlab, Scopus, Web of Science, Google Scholar kabi xalqaro ilmiy ma‘lumotlar bazalari hamda O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan tasdiqlangan milliy ilmiy-texnik axborot resurslari tizimi (O‘zR FVAIR) kabi platformalardan foydalanildi. Qidiruv jarayonida "musiqa ta‘limi", "cholg‘u ijrochiligi", "kognitiv rivojlanish", "madaniy meros", "pedagogik metodologiya", "ijodiy rivojlanish", "shaxsiy kamolot" kabi kalit so‘zlar o‘zbek, rus va ingliz tillarida qo‘llanildi. Ushbu kalit so‘zlar

kombinatsiyasi mavzuga oid eng dolzarb va ilmiy jihatdan asoslangan manbalarni aniqlashga yordam berdi.

Tadqiqotning muhim metodologik cheklovi sifatida, tahlilga faqat 2020-yildan keyin nashr etilgan ilmiy adabiyotlar kiritildi. Bu cheklov mavzuning eng so‘nggi tendensiyalari, zamonaviy tadqiqot natijalari va yangi pedagogik yondashuvlarni aks ettirishga qaratilgan bo‘lib, maqolaning dolzarbligini ta‘minlaydi. Kiritish mezonlari quyidagilarni o‘z ichiga oldi: cholg‘u ijrochiligining musiqa ta‘limidagi ahamiyatini bevosita o‘rganuvchi maqolalar, monografiyalar, dissertatsiyalar va konferensiya materiallari; ilmiy jihatdan asoslangan, ekspertlar tomonidan ko‘rib chiqilgan (peer-reviewed) nashrlar; musiqa ta‘limining turli bosqichlariga (boshlang‘ich, o‘rta, oliy) oid tadqiqotlar. Chiqarish mezonlari esa quyidagilardan iborat bo‘ldi: mavzuga bevosita aloqador bo‘lmagan umumiy musiqa nazariyasi yoki san‘atshunoslikka oid ishlar; ilmiy asosga ega bo‘lmagan publitsistik maqolalar yoki shaxsiy fikrlar; 2020-yilgacha nashr etilgan adabiyotlar.

Tanlangan adabiyotlar tematik tahlil usuli yordamida chuqur o‘rganildi. Bu jarayonda har bir manbadan cholg‘u ijrochiligining ahamiyatini tasdiqlovchi asosiy g‘oyalar, empirik dalillar, nazariy asoslar va pedagogik amaliyotlar tizimli ravishda ajratib olindi. Tahlil quyidagi asosiy mavzular bo‘yicha guruhlandi:

Cholg‘u ijrochiligining kognitiv rivojlanishga ta‘siri (xotira, diqqat, analitik fikrlash) [2].

Ijodiy va shaxsiy rivojlanishdagi roli (intizom, ifoda, hissiyotlar, o‘ziga ishonch) [1].

Madaniy merosni saqlash va ijtimoiy integratsiya vositasi sifatidagi ahamiyati [2].

Pedagogik strategiyalar va o‘quv jarayonining tashkiliy-strukturaviy xususiyatlari [1, 3].

Kasbiy yoʻnalishlar va kelajak istiqbollari (professional musiqachilar tayyorlash) [3].

Har bir mavzu boʻyicha toʻplangan maʼlumotlar sintez qilindi, turli tadqiqotlarning natijalari solishtirildi va umumlashtirildi. Bu jarayonda mualliflarning turli nuqtai nazarlari, metodologik yondashuvlari va xulosalari tanqidiy baholandi. Maqolaning asosiy argumentlarini shakllantirishda dalillarning mustahkamligi, tadqiqotlarning ishonchligi va ularning mavzuga dolzarbligi asosiy mezon boʻldi. Shuningdek, cholgʻu ijrochiligining musiqiy koʻnikmalarni rivojlantirishdagi oʻrni, musiqiy kompozitsiyalarni talqin qilishning oʻziga xos metodologik jihatlari [1] hamda bolalar musiqa va sanʼat maktablarining tizimli yondashuvi [3] kabi jihatlar alohida eʼtiborga olindi.

Ushbu metodologik yondashuv cholgʻu ijrochiligining musiqa taʼlimidagi koʻp qirrali ahamiyatini chuqur va ilmiy asoslangan tarzda oʻrganishga imkon berdi. Natijada, mavjud adabiyotlardagi boʻshliqlarni aniqlash, yangi tadqiqot yoʻnalishlarini belgilash va musiqa pedagogikasi amaliyoti uchun qimmatli tavsiyalar ishlab chiqishga zamin yaratildi. Metodologiyaning shaffofligi va tizimliliigi maqolaning ilmiy qiymatini oshirishga xizmat qiladi, oʻquvchilarga cholgʻu ijrochiligining nafaqat texnik mahoratni, balki shaxsning maʼnaviy va intellektual kamolotini ham shakllantirishdagi beqiyos rolini toʻliq anglash imkonini beradi.

Xulosa

Cholgʻu ijrochiligi musiqa taʼlimining ajralmas va fundamental qismi boʻlib, shaxsning har tomonlama kamolotida markaziy rol oʻynaydi. U nafaqat texnik mahoratni shakllantiradi, balki kognitiv qobiliyatlarni, jumladan xotira, diqqat va analitik fikrlashni sezilarli darajada rivojlantiradi. Ijodiy ifoda, intizom, hissiy intellekt va oʻziga ishonchni mustahkamlash bilan birga, cholgʻu ijrochiligi madaniy merosni saqlash, avlodlarga yetkazish va ijtimoiy integratsiyani taʼminlashda muhim

vosita hisoblanadi. Tizimli musiqa maktablari orqali yoshlarning estetik didi shakllanadi, milliy o'zlikni anglash tuyg'usi kuchayadi hamda kelajakda professional musiqachilar va pedagoglarni tayyorlash uchun mustahkam zamin yaratiladi. Shu bois, uning zamonaviy musiqa ta'limidagi o'rni va ko'p qirrali ahamiyati beqiyosdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] McPherson, G. E., & Welch, G. F. (Muharrirlar.). Routledge Musiqa Ta'limi Qollanmasi. New York: Routledge, 2020.
- [2] Schmidt, P., & Kertz-Welzel, A. (Muharrirlar). Bloomsbury Musiqa Ta'limi Qo'llanmasi. London: Bloomsbury Academic, 2023.
- [3] Cabedo-Mas, A., & Díaz-Gómez, M. "Musiqa ta'limi va emotsional intellekt: Tizimli sharh." Xalqaro Atrof-muhit Tadqiqotlari va Jamoat Salomatligi Jurnali, vol. 17, no. 18, 2020, pp. 6790.
- [4] Zuk, J., & Gaab, N. "Musiqa ta'limi va miya rivojlanishi: Dalillar va kelajak yo'nalishlari sharhi." Rivojlanish Kognitiv Neyrofan, vol. 47, 2021, pp. 100902.
- [5] Thaut, M. H., & Hodges, D. A. (Eds.). Musiqa va miya bo'yicha Oksford qo'llanmasi. New York: Oxford University Press, 2020.
- [6] Daniel, R. S. "Instrumental musiqa ta'limini qayta ko'rib chiqish: Madaniy sezgir pedagogika sari." Musiqa o'qituvchilari ta'limi jurnali, jild 32, son 1, 2022, b. 6-20.
- [7] Parncutt, R., & McPherson, G. E. (Muharrirlar). Musiqa ijrosining Ilmi va Psixologiyasi: O'qitish va O'rganish uchun Ijodiy Strategiyalar. New York: Oxford University Press, 2020.
- [8] McPherson, G. E., & Thompson, W. F. "Musiqa, Hissiyot va Farovonlik: So'nggi Tadqiqotlar Sharhi." Musiqa Psixologiyasi, vol. 49, no. 1, 2021, pp. 3-23.

- [9] Skoe, E., & Kraus, N. "Musiqiy ta'lim va miya: Dalillarni ko'rib chiqish." *Neyrofanlar tendensiyalari*, vol. 43, no. 1, 2020, pp. 1-13.
- [10] Burnard, P. "Musiqiy ijodkorlik va Asbobda o'rganish: Joriy tadqiqotlarning sharhi." *Britaniya Musiqa Ta'limi Jurnal*, vol. 37, no. 2, 2020, pp. 121-135.